

Treće značenje prava na smrt predstavlja pravo na samoubojstvo, ako se čovjek nađe u okolnostima gdje bi to bio jedino moguće, razumski opravdan i smislen izlaz. Dostojanstvo umiranja pretpostavlja i zahtijeva da se ono odvija, koliko je moguće pri punoj svijesti i da je umirući svjestan onoga što se s njime zbiva.

I na kraju ostaje pitanje što poslije smrti? Za autore ove knjige odgovor na ovo pitanje nije moguće dati izvan vjere. To je ujedno i jedna od bitnih manjkavosti ove knjige. Bez obzira na pokušaje da se problem smrti sagleda iz više različitih uglova, svaki od tih pokušaja nemino

Valentin Pozaić

»ŽIVOT PRIJE RODENJA«

Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1990. god, str. 171+100.

Knjiga Valentina Pozaića, »ŽIVOT PRIJE RODENJA«, knjiga je koja se bavi problemom etičke moralne odgovornosti. U vezi s napretkom i povećanjem čovjekove moći, prvenstveno u okvirima bioloških i medicinskih dostignuća, pitanjima bioetike ne bave se samo poneki znanstvenici i posebno zainteresirani pojedinci. Problemi bioetike danas zadiru u društveno, pravno i političko područje, kako nacionalno tako i internacionalno.

Istraživačko-stvaralačka strast ne razumije i ne prihvaća lako mjerila etičko-moralnog vrednovanja koja dolaze izvan laboratorijskih prostora. Ljudi su zaboravili na njih ili su ih jednostavno odbacili. Od stava »čovjek smije sve što može« danas postavljamo pitanja: »Smije li čovjek sve što može«, odnosno »sve što je tehnički moguće, da li je i etički, moralno moguće?«

Autor se bavi razrješavanjem, odnosno bolje reći, razmatranjem bioetike, života u

nastajanju, rađanja ili proizvodnje, a u dodatku se nalaze tekstovi Svete kongregacije za nauk vjere (Izjava o namjernom pobačaju), Donum vitae – Dar života (Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i dostojanstvu rađanja).

U prvom dijelu knjige s nazivom »Bioetika« autor definira i razrađuje taj termin. Prvo se može ustvrditi da je bioetika samo vrsta primijenjene opće etike. To je primjena općih etičko-moralnih načela u brizi za život i zdravlje, u medicinskim i biologijskim istraživanjima. A sam pojam bioetike može se definirati kao sustavno proučavanje ljudskog postupanja na području znanosti o životu i brizi za zdravlje, ako je to postupanje ispitivano u svjetlu moralnih vrednota i načela (bioetika; bios grč. – život, ethos grč. – ćudoređe).

Bitno je u ulozi bioetike da moralni sud bude ispravan, utemeljen na istinskim dokazima i donesen ispravnim načinom dokazivanja. Što se tiče metode vrednovanja datosti pozitivnih znanosti i normiranja čovjekova djelovanja, može se reći da je bioetika znanost »u cjelini humana i interdisciplinarna«. Kroz etičke sustave provlače se u osnovi dva temeljna pogleda. Prvi polazi od postojećih moralnih normi i obaveza koje samo treba primijeniti – deontologijski sustavi. Drugi tek prema cilju i ishodu pojedinih čina, tj. po posljedicama, zaključuje o ćudorednoj kakvoći moralnog čina – teološki sustav (kako očuvati ono što je u čovjeku stalno i nepromjenjivo, ono prema čemu čovjek jest i ostaje uvijek čovjek, a ne zanjekati niti oštetiti povijesno dinamičko obilježje njegova bića, kao pojedinca i kao člana zajednice).

U drugom i trećem dijelu knjige pod nazivom »Život u nastajanju« i »Rađanje ili proizvodnja«, autor se bavi problemima utvrđivanja nastanka novog života, fizičkim načinima koji dovode do njega, pravu na pobačaj, odnosno, moralnim i etičkim principima za njegovo zabranjivanje. Predmet istraživanja i zanimanja pitanje je kada uistinu počinje život čovjeka pojedinca, pojedinačne osobe, unutar već postojeće ljudske vrste – homo sapiensa.

Za to su potrebni biologijsko-genetički podaci (novi život počinje tek nakon nida- cije – usadivanja oplodnog jajašca u mater- nicu, 6-14 dana nakon začeća), te njihovo vrednovanje i tumačenje filozofskim i teo- loškim domišljanjem. U čovjekovu, naime, životu nije moguće odijeliti fizičko i bio- loško od ljudskog. Istodobno, biološko nije moguće jednostavno poistovetiti s ljudskim (misliti, zapažati, pamti, raz- lučivati), kao što samo domišljanje ne može nadomjestiti doprinos fiziološkog i fizičkog. Novi problem koji se javlja razd- vajanje je dva gledišta o problematici rađanja, kontrole rađanja (pobačaj, kontra- cepcija) i kontrole oplodnje (neplodnost, oplodnja in vitro). Autor ovome problemu pristupa s etičke strane i navodi gledišta Crkve koja je uvijek slijedila znanstvena dostignuća koja zadiru u čovjeka i traže mor- alno vrednovanje.

Tako je »Dar života« (Naputak o poštovanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja) prvi dokument koji nakon primjene umjetne oplodnje in vitro, izričito govori o tom pitanju. Iz tog doku- menta vidljivo je da se Crkva zalaže samo i jedino za prirodnu oplodnju, oplodnju koja je nastala sjedinjenjem žene i muškarca u braku. Ostale vrste oplodnji smatraju se nepoželjnima jer nisu plod bračnog sjedin-jenja. Problem pobačaja razumljiv je sam po sebi i njega Crkva, bez obzira da li je u zdravstvene svrhe majke i djeteta ili ne, za- branjuje i moralno osuđuje. Prema sv. Tomi čovjek vrijeđa Boga tek kad samom sebi nanosi štetu ili uvredu.

Usred mnoštva različitih i oprečnih pristupa čovjeku, njegovu životu i konačnu određenju, postoji za sve zajedničko mjeri- lo: ljudski život ne smije nikada postati predmet manipulacije – zlorabe i nepoštovanja – već treba biti sve više hominiziran – oplemenjivan u svjetlu ljuds- kog osobnog dostojanstva. Načelo je jedna- ko prihvatljivo za posve humanističku eti- ku i za moralnu teologiju.

Ana Krois

Slaven Letica

»ZDRAVSTVENA POLITIKA U DOBA KRIZE«

Naprijed, Zagreb 1989., 308 str.

Sam naslov knjige inicira autorovu namjeru da čitatelju ponudi objašnjenje ak- tualnih društvenih i zdravstvenih fenomena i procesa u evropskom i jugoslavenskom javnom zdravstvu. Ključna ideja koje se dotiče ova knjiga govori da je nakon vrem- ena nekritičnog potenciranja stvarnih i izmišljenih specifičnosti jugoslavenskog zdravstva utemeljenog na »originalnostima samoupravnog sistema« sazio trenutak da poznavanje zdravstvene politike i prakse drugih zemalja postane jedan od presudnijih elemenata u kreiranju naše zdravstvene poli- tike. U tom smislu posebno je indikativan podnaslov: »Europsko iskustvo kao jugos- lavenska perspektiva«. Knjiga je podijelje- na u devet poglavlja koja se tematski na- dovezuju jedno na drugo čineći tako sadržajno konzistentnu cijenu (1. Pojam i sadržaj zdravstvene politike i zdravstvene zaštite, 2. Društvena struktura, slojevitost, zdravlje i zdravstvena politika, 3. Kriza, zdravlje i zdravstvena politika, 4. Zdravst- veni pokazatelji i zdravstvena politika, 5. Analiza efikasnosti zdravstvene djelatnosti u Jugoslaviji, 6. Nove tendencije u evrops- kom javnom zdravstvu: pokret za una- pređenje zdravlja, 7. Teorijska osnovica i iskustvo evropskih zemalja u kontroli zdravstvene potrošnje i racionalizaciji zdravstvene djelatnosti, 8. Ciljevi, priorite- ti i strategija zdravstvenog razvoja u Evropi i Jugoslaviji do 2000. godina, 9. Jugosla- venska zdravstvena politika u evropskom kontekstu).

Uvodeći nas u problematiku koju knji- ga obrađuje autor već na početku iznosi svoje polazište. On zdravstvenu politiku analizira prije svega na sadašnjoj, a ne na procesnoj razini, tj. odgovara na pitanje »što se događa«? a ne na pitanje »kako se događa«?. Zdravstvenu politiku definira kao vrlo širok skup političkih aktivnosti (odlu-